

4. Статистичний щорічник України за 2018 рік. /за ред. І.Є. Вернера. — К.: Державна служба статистики, 2019. — 481 с.
5. Колот А. М. Теоретичні й прикладні аспекти впливу заробітної плати на мотивацію трудової діяльності / А. М. Колот // Україна: аспекти праці. — 2000. — № 8. — С. 8—14.
6. Анатолій Колот, Оксана Кравчук. Людина і нова економіка: ретрикометодологічний аналіз взаємодії та доміанти розвитку // Економічна теорія. — 2015. — №1. — С. 5—25.
7. Кицак Т. Г. Українська модель соціальної політики: стан і доміанти розвитку. Соціально-трудова відносина: теорія та практика: збірник наук. праць. : Київ. 2016. № 2 (12). С. 153—161.
8. Лопушняк Г.С. Економіко-організаційні аспекти забезпечення реалізації права на соціальний захист в Україні / Г.С. Лопушняк // Галицький економічний вісник. — Т. : ТНТУ, 2011. — № 2 (31). — С. 10—15.
9. Гриненко А.М., Кирилюк В.В. Надмірна нерівність доходів населення України як дестабілізуючий фактор соціальної згуртованості суспільства. Соціально-трудова відносина: теорія та практика / збірник наукових праць. — К.: КНЕУ, 2015. — № 1(9). — С. 91-98.
10. Загорський В. Концептуальні засади державної соціальної 189 політики / В. Загорський, Г. Лопушняк // Ефективність державного управління: зб. наук. пр. — Вип. 21 / за заг. ред. член-кор. НАН України В. С. Загорського, доц. В. Ліпенцева — Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2009. — С. 17.

УДК 330:338.28

Москаленко О. М.

професор, д.е.н., професор кафедри економічної теорії
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»,
м. Київ, Україна

ВИКЛИКИ ДЛЯ ПРАЦІ: ПРАЦЯ НА ПЛАТФОРМАХ ТА НЕРІВНІСТЬ

Майбутнє праці людини знаходиться під впливом цілої низки викликів і загроз, ризиків і можливостей. Цифровізація в умовах індустрії 4.0 та глобалізація змінили наше життя і формати праці. Разом з тим рецесія, викликана пандемією Covid-19, ще більше поглибила ці виклики та загрози, трансформувала підходи до державного управління і колективної взаємодії на всіх рівнях. Криза Covid-19 стала «чорним лебедем», який пришивидшив і без

того стрімкі процеси перетворення ринку праці в рамках цифрових платформ, де компанії і користувачі надають послуги за запитом. Економіка за запитом (on-demand economy), праця 4.0, платформи, непередбачувані події-акселератори трансформацій, нові бізнес-формати і моделі, призупинення глобалізації, глобальна рецесія, макроекономічні нескорельовані шоки і нестабільна зайнятість, нові ціннісні орієнтири розвитку людства, криза нео-лібералізму і політична поляризація – це далеко не повний перелік причин і трендів, що формують нову економічну та соціальну реальність, в Україні зокрема [1–4].

Очевидно, що теперішня глобальна рецесія, спричинена пандемією COVID-19 [2] у тандемі з 4IR, агресивно впливає на ринок праці – робочі місця переходять зі спадаючих сфер до нових ролей в індустрії 4.0. Водночас сучасна рецесія несе в собі колосальні загрози через подальше зростання бідності та зубожіння тих людей, доходи яких є низькими, на рівні «виживання». Тож технології 4.0 прискореними темпами вторгаються у світ праці. Професії стають гібридними: роботодавці та клієнти вимагають міждисциплінарних навичок і компетенцій. Стала очевидною нагальна потреба масової перекваліфікації та підвищення кваліфікації в усіх без винятку секторах економіки, що пов'язано з цифровізацією, дистанційними формами роботи.

Платформи та зайнятість. Цифрові платформи – це системи та інтерфейси, які утворюють комерційну мережу або ринок, що сприяє здійсненню транзакцій «бізнес для бізнесу» (B2B), «бізнес для споживача» (B2C) або навіть «споживач до споживача» (C2C) [5]. Вони можуть пропонувати певний набір інструментів, які дозволяють користувачам конструювати власні продукти, послуги або ринки.

Актуальною у контексті аналізу капіталізму платформ, як сформованої в останнє десятиліття моделі економіки, є праця британського вченого Ніка Срничека «Platform Capitalism» (Srnicek, 2016). Тенденція норми прибутку до зниження призвела до того, що капіталізм зіштовхнувся з кризою, це сприяло його тяжінню до реструктуризації. Виникла потреба в побудові нового способу накопичення капіталу. У 1990-х роках компанії перейшли в Інтернет-сферу, однак вона виявилася надто переоціненою інвесторами, що знайшло свій прояв у бульбашках дот-комів. Однак зміни в економіці на основі технологій виявилися незворотними. Колективне співробітництво та знання стають джерелом створення вартості в нематеріальній або цифровій економіці. Поширення набули технологічні платформи, що стали центрами

зайнятості для багатьох пошукачів роботи, джерелом товарів і послуг, проведення дозвілля, надали компаніям, громадським організаціям та урядам алгоритмічний контроль за мільярдами людей. Платформи як дистанційні формати організації економічного і соціального життя трансформують працю, яка «стає все більше нематеріальною, орієнтованою на маніпуляції з символами та відчуттями», хоча частка знань в матеріальних товарах неодмінно зростає. У міжнародній статистиці вони визначаються як наукомісткі послуги (knowledge intensive services). Світ праці став дуже залежним від функціонуючих платформ, їх відкритості, умов праці. Поряд з цим росте незахищеність користувачів платформ, а вплив алгоритмів, водночас, посилює соціальну несправедливість.

Отже, цифрові платформи на основі алгоритмів трансформують наше життя. Базова бізнес-модель, на якій ґрунтувався капіталізм, була переважно пов'язана зі сферою матеріального виробництва. Однак розвиток великих даних призвів до того, що «розвинений капіталізм XXI століття поступово вибудувався навколо завдання добування та використання особливого типу сировини — даних» [6; 7], що супроводжувалося потребою нівелювання закономірності норми прибутку до зниження. Відповідно, з'явилася нова бізнес-модель. Тім О-Райлі називає це новими бізнес-мапами, хоча, звичайно, у ширшому контексті щодо використання нових технологічних можливостей розвитку економіки з використанням платформ.

Отже, нова бізнес модель — це «потужний новий тип фірми □ платформа» [6, с. 75]. Окрім того вона виникла через внутрішню потребу ефективного управління даними. Як наслідок: платформи стали ефективним способом монополізації, виведення, аналізу і використовування зростаючих обсягів зареєстрованих даних. Особливості такої моделі – її швидке розповсюдження в економіці. Такі потужні технологічні компанії, як Google, Facebook, Amazon, динамічні стартапи Uber, Airbnb, промислові лідери GE, Siemens, провідні гравці в сільському господарстві John Deere, Monsanto та багато інших – усі вони використовують платформи. Масштабування, мережеві ефекти, доступ до більших видів діяльності, накопичення даних природним шляхом перетворюють бізнес-моделі платформ на монополію, в чому й вбачається ризик і пересторога для економіки. Сучасні компанії на основі платформ використовують технології, знижуючи велику ієрархічну систему менеджерів (або фірм постачальників). Замість цього застосовується «однорангова мережа на основі алгоритмів, репутаційної системи і динаміки ринку» [7, с. 120].

Експерти наголошують на ризиках використання штучного інтелекту, застерігають щодо маловідомих алгоритмів, які керують економікою. Вони стверджують, що штучний інтелект забиратиме у працівників дедалі більше робочих місць, в інтелектуальній сфері зокрема. Як вихід пропонується універсальний базовий дохід, що є певним грошовим гарантованим мінімумом для життя. Отже, з часом прибутковий податок з фізичних осіб перестане бути джерелом доходу держави. Альтернативою можуть стати податки Пігу на економічну діяльність з негативними наслідками, «податок на фінансові транзакції чи перерозподіл корпоративних прибутків, що перешкоджають інвестиціям в людський капітал та реальну економіку» [7, с. 302—303]. Отже, алгоритмічні системи не тільки створюють нові послуги, а й трансформують суспільство.

До речі, в Україні, як країні з високим рівнем розвитку ІТ-сфери, локальні платформи набирають стрімких обертів (Uklon, Freelancehunt.ua, Upwork.com, Kabanchik.ua, globalfreelance.ua, Freelance.ua). За дослідженням International Labour Office (2018) в 2013—2017 рр. Україна лідирує за зайнятістю на цифрових платформах (перше місце в Європі та четверте місце у світі). Вимірниками тут є сума фінансових потоків і кількість завдань (macrotasks і microtasks). Як не дивно, за даними цього джерела наша країна водночас посідає перше місце у світі в «ІТ-фрилансі». Зокрема, близько 3 % української робочої сили залучені до онлайн роботи, а 18 % вітчизняних офісних працівників спробували себе в цифровій роботі та розглядають можливість повністю перейти на неї; один із двох розглядає роботу на цифрових платформах як додаткове джерело доходу [8, с. 4].

Нерівність. Антропологи, проривні менеджери та експерти одностайні: «до людської праці не можна ставитися як до зайвих витрат», бо це призведе до важких наслідків. За даними Інституту McKinsey в останні три десятиліття відбулося колосальне падіння прибутків родин. Особливо це стосується розвинених країн. Там за 2005—2014 рр. скорочення доходів або відсутність їх зростання відчували 65—70 % родин, що складає 540—580 млн осіб [7]. Однак є люди, які отримали доступ до «супер грошей». Надвисокі прибутки для винагородження топ-менеджерів і «суперзірок» для компаній стали нормою. Але «звичайних працівників сприймають як зайві витрати», які потрібно мінімізувати, оптимізувати, урізати. Нині виконавчі директори українських державних компаній заробляють в 300—400, а той 1000 разів більше, ніж громадяни країни, на яку ці менеджери працюють [9]. Оплата

праці топ-чиновників в Україні чим далі стає абсолютно не пов'язаною з продуктивністю. У США виконавчі директори компаній мають доходи у 373 рази більші, ніж звичайні працівники. Зникає середній клас, причиною чого є нерівномірний розподіл результатів економічного і науково-технологічного зростання.

Висновок. На сьогодні ми маємо мультикаузальний характер проблем на національних ринках праці та в глобальних масштабах. Перша проблема витікає із глобальної тенденції розвитку капіталізму, перманентної економічної кризи, в якій він знаходиться, пов'язаний з падінням норми прибутку. Друга пов'язана з розгортанням четвертої індустріальної революції, її впливом на вимоги до технологічності праці, її характеру та форм. Третя проблема пов'язана із медичною проблемою COVID-19, що викликала рецесію в глобальних масштабах, створила новий світ праці — праці на платформах і праці в дистанційних форматах, посилила ризики для працюючих і підвищила безробіття. Четверта проблема – це взаємозв'язок і залежність подальшого розвитку «капіталізму платформ», розгортання четвертої індустріальної революції і адаптація економік, ринків праці зокрема, до міждисциплінарних викликів кризи COVID-19. П'ята проблема – це зростаюча нерівність. Водночас, слід визнати, що ринок праці піддається впливу внутрішньої кризи власне капіталізму, а отже й його ідеологічної кризи, яка викликана втратою суспільствами довіри до неоліберальної концепції управління економікою та бізнес-моделей, що на ній базуються.

Список літератури

1. The Future of Jobs Employment, Skills and Workforce Strategy for the Fourth Industrial Revolution. Global Challenge Insight Report. January 2016. World Economic Forum. URL: http://www3.weforum.org/docs/WEF_Future_of_Jobs.pdf.

2. OECD Policy Responses to Coronavirus (COVID-19). What have platforms done to protect workers during the coronavirus (COVID 19) crisis? URL: <http://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/what-have-platforms-done-to-protect-workers-during-the-coronavirus-covid-19-crisis-9d1c7aa2/>.

3. Геєць В. М. Феномен нестабільності — виклик економічного розвитку / В. М. Геєць; НАН України, ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України». — Київ: Академперіодика, 2020. — 456 с.

4. Колот А., Герасименко О., Ярмолюк-Крьюк К. Сфера праці в умовах глобальної соціоекономічної реальності 2020: виклики для України. Представництво Фонду ім. Фрідріха Еберта в Україні, 2020. 33 с.

5. Срничек Н. 2019. Капіталізм платформ. М.: Изд. дом. ВШЭ ; пер. с англ.: Srnicek N. 2016. Platform Capitalism. Cambridge: Polity. Экономическая социология. Т. 20. № 1. Январь 2019.

6. What is Digital Platform? IGI Global. URL: <https://www.igi-global.com/dictionary/beusin/55829>.

7. О-Райлі Тім. ХЗ. Хто знає, яким буде майбутнє / пер с англ. Юлія Кузьменко. К.: Наш формат, 2018. 448 с.

8. Марія Алексинська, Анастасія Бастракова, Наталя Харченко. Зайнятість через цифрові платформи в Україні. Проблеми та стратегічні перспективи. Міжнародна організація праці. 2018. URL: https://www.kiis.com.ua/materials/pr/15082018_ILO_report/wcms_ukr.pdf.

9. «Слуги народу» викликали Коболева та Смілянського на килим через надвисокі зарплати. 16 січня 2020. URL: <https://glavcom.ua/economics/finances/stalo-vidomo-yak-slugi-narodu-viklikali-koboljeva-ta-smilyanskogo-na-kilim-cherez-nadvisoki-zarplati-653089.html>.

УДК 331.1

Непомнящий І. О.

магістр,

Ковтун О. І.

к.е.н., професор кафедри економіки,

Львівський торговельно-економічний університет

м.Львів, Україна

ВЛПИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА ПРОБЛЕМУ ЗАЙНЯТОСТІ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

Глобалізація з кожним роком усе більше впливає на усі сфери життя. Прояви впливу глобалізації на економіку є особливо відчутними. Безумовно, не лишився осторонь цих процесів і ринок праці. Розглядаючи зайнятість населення у контексті глобалізаційних процесів перш за все слід звернути увагу на те, що глобалізація економіки впливає на ринок людського капіталу нашої країни у двох аспектах: прямо через міграційні потоки та посилення попиту на робочу силу з боку транснаціональних компаній, що спричиняє поступову інтеграцію національного ринку праці в глобальний; та опосередковано через різноманітні канали і чинники, до яких насамперед слід віднести прямі іноземні інвестиції і міжнародну торгівлю, зміну курсу національної валюти, зміну